

Milli sahibkarlıq strategiyasının banisi



Ötən əsrin sonlarına doğru "soyuq müharibə"nin başa çatması zəminində cərəyan edən global miqyaslı proseslərin məntiqi yekunu olaraq Azərbaycanın dövlət müstəqilliyini bərpa etməsinə əlverişli zəmin yaranmış, beləliklə xalqın qəlbində qubara çevrilmiş istiqlal ideyası nəhayət gerçəkləşmişdir. Fəqət, müstəqillik nemətinə qovuşan hər bir xalq ilkin mərhələdə onu qoruyub saxlamaq, möhkəmləndirmək, dövlətin gələcək inkişafına etibarlı bünövrə hazırlamaq kimi məsuliyyətli və çətin mərhələni də keçməli olur.

1991-ci ilin oktyabrından 1993-cü ilin iyun ayınadək respublikada hökm sürən acınacaqlı vəziyyət bunu bir daha təsdiqləyir. Həmin dövrdə sosial-iqtisadi tənəzzülün dərinləşməsi, insanların sosial rifah halının pisləşməsi, ictimai-siyasi sabitliyin, insan hüquqlarına təminatın olmaması, etnik-dini separatçılıq meyillərinin güclənməsi, cəbhə bölgəsindəki hərbi uğursuzluqlar və s. destruktiv proseslər respublikanın de-fakto müstəqilliyinə imkan vermirdi. Siyasi rəhbərliyin qətiyyətsizliyi, bütövlükdə, Azərbaycan dövlətçiliyinə ciddi təhlükəyə çevrilən neqativ meyillərin baş qaldırmasına – siyasi mübarizədə qanunsuz silahlı birləşmələrdən istifadəyə, etnik separatizmə, vətəndaş itaətsizliyinə gətirib çıxarmışdı.

1993-cü ilin iyun ayında Gəncədə baş qaldırılmış qiyam isə ölkədəki hərc-mərcliyin, anarxiya mühtinin, siyasi hakimiyyətə qarşı total inamsızlığın kulminasiyası nöqtəsinə yetişməsi idi. İyun ayının 9-da xalqın istəyi ilə Bakıya qayıdan ulu öndər Heydər Əliyevin iyunun 15-də Azərbaycan Ali Sovetinin Sədri, oktyabrın 10-da Azərbaycan Respublikasının Prezidenti seçilməsi ölkədəki kütləvi inamsızlıq, xaos və hərc-mərclik mühtinin aradan qalmasına, siyasi gərilikliyin təcridən azalmasına, sözün həqiqi mənasında, xalqın böyük fəlakətlərdən qurtulmasına imkan yaratmışdır.

Ümummilli lider Azərbaycanın yeni dövr üçün demokratik və iqtisadi inkişaf modelini müdrikliklə irəli sürmüş, eyni zamanda, bu mübarizədə dəyişikliklərin ictimai şüurda təcridən qəbul olunması zərurətini öne çəkmişdir. Böyük stratejin ölkədə hüquq qaydalarının möhkəmləndirilməsi, yenidən təşəkkül tapmağa özəl sektorun inkişafına maneə yaradan korrupsiyaya və rüşvətxorluğa, məmur özbaşınalığına qarşı ilk prinsipial addımlarından biri də 1994-cü il avqustun 9-da imzaladığı "Cinayətkarlığa qarşı mübarizənin gücləndirilməsi, qanunçuluğun və hüquq qaydasının möhkəmləndirilməsi haqqında" fərman olmuşdur. O dövr üçün səciyyəvi bir sıra neqativ hallar fərmanda geniş əksini tapmış, onların aradan qaldırılması üçün hüquq-mühafizə orqanlarının qarşısına mühüm vəzifələr qoyulmuş, habelə cinayətkarlığa mübarizənin təkmilləşdirilməsi məqsədilə yeni strukturların yaradılmasının vacibliyi öne çəkilmişdir.

Sosial-iqtisadi inkişaf prosesində xarici kapital və sərmayə amilinin tənkanverici rolunu nəzərə alan Heydər Əliyev xarici şirkətlərlə Xəzərin Azərbaycan sektorundakı zəngin neft ehtiyatlarının mənimlənməsini nəzərdə tutan müqavilələrin imzalanmasına da vacib məsələ kimi yanaşmışdır. İqtisadi inkişafın sürətləndirilməsini, səmərəli sosial-iqtisadi islahatlar aparılmasının, investisiya layihələrinin həyata keçirilməsini ümdə şərti kimi müstəqil Azərbaycanın yeni neft strategiyası işlənilib hazırlanmış və 1994-cü il sentyabrın 20-də dünyanın nüfuzlu 11 şirkətinin iştirakı

rəqabət haqqında", "İnvestisiyaların qorunması haqqında", "İstehlak bazarı haqqında" və digər zəruri qanunlar qəbul edilmişdir. Bu qanunlar yerli və xarici sahibkarların təhlükəsiz və xüsusi risklilik tələb etməyən biznes fəaliyyətinə dövlət tərəfindən verilən hüquqi təminatı gücləndirmiş, investisiyaların qarşılıqlı təşviqinə və qorunmasına əsaslı zəmin formalaşdırmışdır.

Sahibkarlığın inkişafı baxımından hüquqi şəxslərin, eləcə də kommersiya qurumlarının dövlət qeydiyyatı və reyestrilə bağlı məsələlərin həlli də əhəmiyyətli olmuşdur. 1996-cı ildə qəbul olunmuş "Hüquqi şəxslərin dövlət qeydiyyatı haqqında" Qanun dövlət reyestrinin mərkəzləşdirilmiş qaydada aparılmasına, bu sahədəki sürüdülməçilik hallarının aradan qaldırılmasına zəmin yaratmışdır.

Ulu öndər Heydər Əliyev hər zaman iş adamlarının mənafehi hamisi kimi çıxış edərək bu təbəqənin milli iqtisadiyyatın "lokomotiv" qüvvəsinə çevrilməsinə çalışmış, mövcud problemlərin aşkarlanması məqsədilə dövlət-sahibkar dialoqunun genişləndirilməsində maraqlı olmuşdur. 2002-ci ilin 10 və 25 aprel tarixlərində yerli və xarici sahibkarlarla görüşən respublika rəhbəri onları üzlədiyi problemlər barədə açıq danışmağa dəvət etmiş, yaxından dinləmiş, mövcud problemlərin aradan qaldırılması üçün aidiyyəti dövlət qurumlarına zəruri tapşırıq və tövsiyələrini vermişdir. Həmin görüşlərin nəticəsi olaraq imzalanmış bir sıra vacib fərmanlar sahibkarlığın dəstəklənməsi və investisiya mühtininin daha da təkmilləşdirilməsi baxımından keyfiyyətcə yeni mərhələnin təməlini qoymuşdur.

Ümummilli lider Heydər Əliyevin 17 avqust 2002-ci il tarixli fərmanı ilə təsdiq edilmiş "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlığın inkişafı (2002-2005-ci illər) Dövlət Proqramı" özəl sektorun inkişafını stimullaşdıran tədbirlərin davamı kimi mühüm əhəmiyyət kəsb etmiş, dövrün bir sıra reallıqları ilə şərtlənmişdir. Proqramın başlıca qayəsi sahibkarlıq fəaliyyətinin hüquqi tənzimlənməsi prosesinin təkmilləşdirilməsinə nail olmaqdan, kiçik və orta sahibkarlığın maliyyə-tekniiki imkanlarını yaxşılaşdırmaqdan, regionlarda bu sahənin inkişafını sürətləndirmək yolu ilə yeni iş yerlərinin yaradılmasından ibarət olmuşdur.

Sahibkarlığa dövlət maliyyə dəstəyinin hüquqi əsaslarının formalaşdırılması üçün ulu öndər Heydər Əliyev 27 avqust 2002-ci il tarixli fərmanı ilə Sahibkarlığa Kömək Milli Fondunun Əsasnaməsinin təsdiqləmiş və strukturunu formalaşdırmışdır. Hazırda Sahibkarlığın İnkişafı Fondu adlanan qurumun vəzifəsi ölkədə sahibkarlığın inkişafına maliyyə dəstəyi vermək, onlara müvəkkil banklar vasitəsilə güzəştli kreditlərin verilməsini təmin etmək, bir sözlə, iş adamlarının səmərəli biznes layihələrinin reallaşmasına yardımçı olmaqdır.

10 sentyabr 2002-ci il tarixli "Azərbaycan Respublikasında sahibkarlığın inkişafına dövlət qayğısı haqqında", 28 sentyabr 2002-ci il tarixli "Sahibkarlığın inkişafına maneə olan müdaxilələrin qarşısının alınması haqqında" fərmandan dövlət qurumları ilə sahibkarlıq subyektləri arasında dərin kök salmış, həllini gözləyən bir sıra ciddi problemlər tam açıqlığı ilə göstərilmiş və onların aradan qaldırılması üçün kompleks islahatlar aparılmışdır. Fərmana əsasən, Daxili İşlər Nazirliyinin İqtisadi Cinayətkarlığa Mübarizə İdarəsi ləğv edilmiş, məhkəmə sanksiyası olmadan hüquq-mühafizə orqanlarının sahibkarlıq fəaliyyətinə müdaxiləsi qadağan olunmuşdur.

Fərmanda o zamankı Vergilər Nazirliyinin səyyar vergi yoxlamalarının sayını azaltmaq, bir-birini təkrarlayan əsassız yoxlamalara yol verməmək, vergilərin əvvəlcədən qanunsuz ödənilməsinin, bank hesabları üzrə əməliyyatların qeyri-qanuni sürətdə məhdudlaşdırılması hallarının qarşısını almaq barədə ciddi tapşırıq verilmişdir. Eyni zamanda, şəhər və rayon icra hakimiyyətləri öz səlahiyyətləri daxilində nəzarət və yoxlama funksiyalarını həyata keçirən müxtəlif qurumları 10 gün müddətində ləğv etmişlər. Fərmanla, həmçinin Daxili İşlər Nazirliyinin Dövlət Yol Polisinin işçi heyəti 15 faiz, Vergilər Nazirliyinin işçi heyəti 40 faiz ixtisar edilmişdir. Sahibkarlıq subyektlərində nəzarət kitabçalarının yerləşdirilməsi də qanunsuz yoxlamaların sayının azaldılması baxımından uğurlu mexanizm kimi özünü təsdiqləmişdir.

Ümumilikdə, ulu öndər Heydər Əliyevin ciddi elmi əsaslarla təməlini qoyduğu sosial-iqtisadi siyasət strategiyası Azərbaycanın bütün həyatı əhəmiyyətli sahələrində dinamik inkişaf və tərəqqini təmin etmiş, ölkədə milli sahibkarlar ordusu formalaşmış, ümumi daxili məhsulda özəl sektorun xüsusi çəkisi 75 faizə yüksəlmişdir.

Siyasətdə və dövlət idarəçiliyində mübarizənin əsas məqsədi olan sahibkarlığın qorunub saxlanması

nılması hər bir xalqın sabit və davamlı inkişafı baxımından vacib əhəmiyyət daşıyır. Ümummilli lider Heydər Əliyev böyük müdrikliklə müəyyənləşdirdiyi milli inkişaf kursunu özündən sonra inamla davam etdirə biləcək layiqli siyasi varis yetişdirmiş lider kimi xalqın qəlbində yaşayır. Ölkəyə rəhbərlik etdiyi 20 il müddətində qəbul etdiyi fundamental qərarlar, imzaladığı sərəncamlar Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin daim xalqın mənafeyindən çıxış etdiyini, habelə verdiyi vədlərin sırf əməli fəaliyyətə söykəndiyini göstərmiş, onun ictimai rəydə alternativsiz lider kimi qəbul edilməsini şərtləndirmişdir.

2003-cü ildən etibarən ölkədə sahibkarlığın inkişafına maneə olan sünəti amillərin aradan qaldırılması, qeyri-neft sektorunun inkişafı, yeni istehsal müəssisələrinin yaradılması, regional bərabərliyin aradan qaldırılması, yoxsulluğun azaldılması, əhalinin sosial rifah halının yaxşılaşdırılması, infrastrukturun yeniləndirilməsi istiqamətində həyata keçirilən islahatlar praktik nəticələrini verir. Rəsmi statistik məlumatlara əsasən, bu müddətdə Azərbaycanın ümumi daxili məhsulu (ÜDM) real ifadədə 3,6 dəfə, qeyri-neft sektoru üzrə ÜDM 3,4 dəfə, dövlət büdcəsinin xərcləri 30 dəfə artmışdır. Əgər 2003-cü ildə adambaşına düşən büdcə xərcləri 150 manatdan az idisə, hazırda bu rəqəm 3500 manatdan çoxdur. Xarici ticarət dövriyyəsi 10,8 dəfə, o cümlədən ixrac 16,1 dəfə artmış, adambaşına düşən ÜDM 3 dəfəyə yaxın artaraq, 13 min 256 manat təşkil etmişdir.

Azərbaycanın strateji valyuta ehtiyatları son 20 ildə 47 dəfədən çox artaraq hazırda 66 milyard ABŞ dollarını keçmişdir ki, bu göstərici birbaşa xarici borcumuzu 10 dəfə üstələyir. 2003-2022-ci illərdə ölkə iqtisadiyyatına yatırılan ümumi investisiyanın həcmi 310,4 milyard dollar təşkil etmiş, bunun 190 milyard dolları qeyri-enerji sektoruna yatırılmışdır. Görülmüş məqsədyönlü tədbirlər nəticəsində son 20 ildə qeyri-neft ixracı 8 dəfədən çox artmış, dövlət büdcəsinin xərcləri 1,2 milyard manatdan 36,6 milyard manata çatmışdır.

Özəl sektora dövlət dəstəyinin gücləndirilməsi məsələləri ilk dəfə Azərbaycan Respublikası Prezidentinin 2003-cü il noyabrın 24-də imzaladığı "Azərbaycan Respublikasında sosial-iqtisadi inkişafın sürətləndirilməsi tədbirləri haqqında" fərmandan əksini tapmışdır.

Dövlət başçısı hələ 1 fevral 2004-cü il tarixdə Bakı Biznes Mərkəzində yerli sahibkarlarla keçirdiyi görüşdə bu sahədə mövcud problemlərin həlli ilə bağlı tapşırıqlar vermiş, sonrakı mərhələdə bu məqsədlə imzaladığı fərman və sərəncamların icrasını daim diqqət mərkəzində saxlamışdır. Həmin tarixi görüşdən cəmi bir neçə gün sonra imzalanmış "Azərbaycan Respublikası regional iqtisadi inkişafı Dövlət Proqramı" regionalın tarazlı və davamlı inkişafı ilə yanaşı, bölgələrdə özəl sektorun inkişafı ilə bağlı bir sıra vacib hədəfləri özündə ehtiva etmişdir. Ümumiyyətlə, 2004-2008, 2009-2013, 2014-2018, 2019-2023-cü illəri əhatə edən regional inkişaf proqramları bu baxımdan xüsusi əhəmiyyət kəsb etməklə, regionlarda intibah mərhələsinin əsasını qoymuş, sahibkarlığın yüksəlişinə zəmin yaratmışdır.

Sahibkarlıq fəaliyyətinin inkişafının daha da sürətləndirilməsi məqsədilə Prezident İlham Əliyevin 2007-ci il oktyabrın 25-də imzaladığı "Sahibkarlıq fəaliyyəti subyektlərinin fəaliyyətinin "bir pəncərə" prinsipi üzrə təşkilinin təmin edilməsi tədbirləri haqqında" sərəncama əsasən, ölkədə biznes mühtininin əlverişliliyinin daha da artırılması, biznesə başlama prosedurlarının sadələşdirilməsi üçün zəruri tədbirlərin görülməsi məqsədilə "bir pəncərə" prinsipinin tətbiqi nəzərdə tutulmuşdur.

Dövlət başçısının 19 may 2016-cı il tarixli "Dövlət əmlakının özəlləşdirilməsi prosesinin təkmilləşdirilməsi sahəsində əlavə tədbirlər haqqında" və "Bəzi tikinti obyektlərinin istismarına icazə verilməsinin sadələşdirilməsi haqqında" fərmanları, habelə 2016-cı il 21 may tarixli fərmanla təsdiq edilmiş "Malların və nəqliyyat vasitələrinin gömrük sərəhdindən keçirilməsi üçün "Yaşıl dəhliz" və digər buraxılış sistemlərindən istifadə Qaydaları", 21 aprel 2016-cı il tarixli Azərbaycan Respublikasında "Sahibkarlar Günü"nün təsis edilməsi haqqında" sərəncamı, 1 iyun 2016-cı il tarixli "Elektron vizaların verilməsi prosedurunun sadələşdirilməsi və "ASAN Viza" sisteminin yaradılması haqqında" fərmanı ölkədə sahibkarlığın inkişafına ciddi təkan verən sənədlər kimi yüksək dəyərləndirilir.

Sahibkarların ixrac imkanlarının genişləndirilməsi tədiyyə balansının tənzimlənməsi, habelə xaricdən valyuta axınının təmini, idxaldan asılılığın maksimum dərəcədə azaldılması baxımından mühüm əhəmiyyət kəsb edir. 1 mart 2016-cı il tarixli "Qeyri-neft məhsullarının ixracının təşviqi ilə bağlı əlavə

tədbirlər haqqında" fərman da sahibkarlığa dəstək istiqamətində mühüm addım olmuş, sənəd əsasında ixrac məhsullarına ixrac təşviqinin maliyyələşdirilməsi və geridəmə dəstəklərinin verilməsi mexanizmi yaradılmışdır.

Azərbaycan Prezidentinin 2016-cı il 6 dekabr tarixli "Milli iqtisadiyyat və iqtisadiyyatın əsas sektorları üzrə strateji yol xəritələrinin təsdiq edilməsi haqqında" fərmanı isə keyfiyyətcə yeni mərhələdə iqtisadi inkişafı stimullaşdırmaq və böhranın mənfii təsirlərini aradan qaldırmaq məqsədi daşıyır. Fərmanla iqtisadiyyatın müxtəlif sahələrinin inkişafına dair strateji yol xəritələrinin təsdiq olunması həm də global böhrandan çıxış yollarını özündə ehtiva etmişdir. Konkret olaraq "Azərbaycan Respublikasında kiçik və orta sahibkarlıq səviyyəsində istehlak mallarının istehsalına dair Strateji Yol Xəritəsi" ölkəmizdə sahibkarlıq və biznes mühtininin yaxşılaşdırılması üçün yaxşı imkanlar açmışdır.

2018-ci ildə keçirilmiş prezident seçkilərindən sonra aparılan sistem xarakterli islahatlar – hökumətin tərkibinin yenilənməsi, insan amilinin sosial-iqtisadi islahatların əsas prioritetinə çevrilməsi, ən əsası, 2020-ci ildə ərazilərimizin erməni işğalından azad edilməsi, 2023-cü ilin sentyabrında suverenliyimizin tam bərpası sosial-iqtisadi və innovativ inkişaf sahəsində yeni vəzifələr müəyyənləşdirmişdir.

Azərbaycan Vətən Müharibəsində şanlı qələbə qazanmaqla, uzun illər ərzində qeyri-qanuni şəkildə istismar olunan ərazilərinin aqrar-sənaye, ekoloji, hidroloji potensialını bərpa etmək imkanını qazanmışdır. Eyni zamanda 2023-cü ilin sentyabr ayında keçirilmiş antiterror tədbirləri ilə münafiqəyə birdəfəlik son qoyulması, suverenliyimizin bərpası Azərbaycana xarici investisiya axınının daha da sürətləndirilməsi, xüsusən də azad edilmiş ərazilərdə biznesin təşkil üçün əlverişli imkanlar açmışdır.

Dövlət başçısı İlham Əliyevin 16 noyabr 2022-ci il tarixli sərəncamı ilə təsdiq edilən "Azərbaycan Respublikasının işğaldan azad edilmiş ərazilərinə Böyük Qayıdışa dair Dövlət Proqramı" bu istiqamədə işlərin daha da sistemli, ardıcıl, əhatəli, konkret plan üzrə aparılmasına təminat yaradır. Azad edilmiş ərazilərdə iqtisadi fəaliyyətin dirçəldilməsi, əlverişli biznes və sərmayə mühtininin formalaşdırılması, sahibkarlıq fəaliyyəti ilə məşğul olacaq şəxslərin maliyyə resurslarına çıxışının genişləndirilməsi, resursların maya dəyərinin azaldılması, əhalinin bank, sığorta və maliyyə xidmətləri ilə təmini və digər mühüm tədbirlər Dövlət Proqramının əhəmiyyətini daha da artırır. Proqrama əsasən, həmçinin, xarici ölkələrdəki ticarət nümayəndələri vasitəsilə regionun imkanları bərdə marketing tədbirləri, elektron platformalar vasitəsilə investisiyaların cəlbə, startapların və biznes inkubatorlarının yaradılmasının təşviqi məsələləri diqqət mərkəzində olacaqdır.

Görülən işlərin nəticəsi olaraq Qarabağ və Şərqi Zəngəzur iqtisadi rayonları Azərbaycanda səmərəli və iqtisadi işgüzar fəaliyyətin mühüm vasitələrindən birinə çevrilmişdir. Belə ki, reallaşdırılan tədbirlər qısa müddətdə yerli və xarici iş adamlarının Qarabağ və Şərqi Zəngəzurdə mühüm biznes layihələrinin icrasına, əməli təkliflərin irəli sürülməsinə həvəsləndirir. İqtisadiyyat Nazirliyi yanında Kiçik və Orta Biznesin İnkişafı Agentliyinin (KOBİA) məlumatına əsasən, azad edilmiş ərazilərdə biznes qurmaq istəyən sahibkarlardan 1500-dək müraciət daxil olmuşdur.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin son iki ildə dünya miqyaslı aparıcı şirkətlərin rəhbərləri ilə apardığı müzakirələr də ölkəmizə investisiya təşviqi baxımından son dərəcə əhəmiyyətlidir. Cənubi Qafqazda həyata keçirilən layihələrdən təcrid edərək özünü tənəzzülə təcrübəli əhəmiyyətsiz dövlətə çevirmiş Ermənistandan fərqli olaraq Azərbaycan dünyanın transmilli şirkətlərinin, işgüzar dairələrinin xüsusi maraq dairəsindədir.

Ümumiyyətlə, son 20 ildə formalaşmış əlverişli biznes investisiya mühtini, dünyada etibarlı tərəfdaş kimi tanınması, beynəlxalq müqavilələrdən irəli gələn öhdəliklərini tam şəkildə və vaxtında yerinə yetirməsi, mühüm tranzit imkanları Azərbaycanın investisiya cəlb ediciliyini ilbəl artırır.

Azərbaycan Prezidenti İlham Əliyevin siyasi iradəsi ilə ölkədə formalaşdırılmış müntəzib biznes mühtini xarici şirkətləri Azərbaycana daha böyük həcmdə sərmayə yatırmağa meyilləndirir. Eyni zamanda, sahibkarlarının təcridən orta burjuaziya kimi formalaşması ölkənin təkə qətiyyətlə deyil, demokratik-siyasi imicinin də möhkəmlənməsini, dayanıqlı iqtisadi inkişafı təmin edir.

İsaxan VƏLİYEV,
Prezident yanında Dövlət İdarəçilik Akademiyası hüquq kafedrasının müdiri, professor